

VOTIVNÍ DESKA S MADONNOU TYPU ASSUMPTA, ZV. MOSTECKÁ

Restaurátorský průzkum

MgA. Jakub Stretti Ak.mal.

Říjen 2019



I. Popis díla:

Votivní deska mostecká, desková malba o rozměrech 125x127x9cm s rámem, je připisována autoru označovaného jako Mistr IW. Dílo je v současnosti umístěno v Oblastním muzeu v Mostě, pod inventárním číslem UOM 0368.

Malba, která nese charakteristické rysy malby Monogramisty IW, autora operujícího hlavně v Krušnohoří na českém severozápadě, je datovaná do roku 1538.

Dílo vychází z grafické předlohy Albrechta Dürera a Lucase Cranacha st.¹ a zachycuje Nanebevstoupení Panny Marie a další výjevy z její životní pouti. Ve středu desky se nachází Panna Maria s Ježíškem stojící na srpku měsíce (Assumpta). Spoza Marie vychází sluneční záře. Pod Marií na pozadí, tvořeného mráčky ve tvaru elipsy, klečí dva modlící se donátoři.

Ve čtvercovém obraze je ve střední části popřehnutý prostor, což podporuje dominantní vyzdvížení Panny Marie. Centrální výjev je lemován šesti kruhovými medailonky s výjevy ze života Krista a Panny Marie. V levém spodním kruhu vyobrazeno Zvěstování, nad ním setkání Panny Marie se sv. Annou, a v levém horním rohu narození Ježíše Krista. V levém horním rohu je vyobrazen zmrtvýchvstalý Kristus, který se zjevuje Panně Marii, níže pak seslání Ducha svatého a v pravém spodním rohu je znázorněna Panna Maria na smrtelném loži. Mezikruží je vyplněno plasticky pojednanými stylizovanými květy, vytvářejícími dojem pohledu přes renesanční mříž. Také ztmavené okraje vlevo a vpravo podporují orámování volně levitující Assumpty. Celý výjev je rámován jednoduchým, dřevěným, zdobeným rámem, na němž jsou znát zbytky stříbrnění na profilované liště a šikmé liště-bankálu ve spodu, podložené červeným bolusem. Z vnější strany uzavírá rám původně bílá tenká lať, dole širší vlivem waschgoldu a zežloutlého laku barevně do žluta.

II. Stav před restaurováním:

Deska. Plocha smrkové desky se skládá ze sedmi částí². Tyto jsou zapuštěné nahoře a dole do rámu. Proti vlivu sesychání byly jednotlivé desky v minulosti pojištěny kousky plátna přilepeného kaseinem. Později byly čtyři spáry, které se ještě rozestupovaly, opatřeny dubovými motýlky.³ Na závěr byla celá rubová strana desky ošetřena vosko-pryskyřičnou směsí. Vosk měl ochránit dřevo před škůdci a hlavně vlhkostí v kostele.⁴ Jinak se zdá, že dřevo není napadené škůdci, a je v přiměřeně dobrém stavu.

Rám. Deska je vsazena do dřevěného rámu, který vykazuje mnohé poškození mechanického charakteru. Na mnoha místech je poškozeno podkladové křídování

¹ Klípa J., Ottová M. (eds.): Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, Národní galerie, Praha 2015.

² Vavřík, H., Rybníček M., Kolář, T.: Identifikace vzorků dřev - Závěrečná zpráva, LDF Mendlova Univerzita v Brně, 2019.

³ Stretti J.: Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č. 10, 2019.

⁴ Jeřábková O., Sklenářová M.: Restaurátorská zpráva, 1979.

rámu, které odpadáva⁵.

Z rubu je rám v rozích zteřelý a značně poškozený. V důsledku sesychání smrkových desek se projevují spáry, které jsou z líce tmelené nevyhovujícími tmely a retušované ztmavými olejovými retuši⁶.

Podkresba. Na obraze se vyskytuje štětcová podkresba. Rozvrhová černá podkresba štětcem je velice přesná a malba nevykazuje přílišné odchylky (viz IR)⁷. Štětcová podkresba je doplněná o tenkou linku vytvořenou buď olůvkem nebo brkem.

Nyní je na mnoha místech podkresba přímo viditelná, většinou je úmyslně překryta lehkou lazurou a implementována do obrazu. V těchto místech podkresba prosvítá pod lazurní vrstvou inkarnátu či mraků. Závěrečná vrstva je zprůhledněná a ve tvářích je použita k jemné modelaci lehkými stíny.

Malba. Jde o lazurní olejovou vrstvenou malbu s lokálními barevnými tóny. Barevná vrstva vykazuje na několika místech defekty. Níže uvádím nejvýraznější příklady těchto defektů:

- ✓ Vlevo za hlavou sv. Josefa je patrný tmelený a retušovaný defekt z dřívější doby⁸.
- ✓ Mechanické promáčknutí barevné vrstvy za Ježíšovou hlavou v pravém horním rohu u rámečku medailonu⁹
- ✓ promáčknutá barevná vrstva v místě překrývajícím srpek měsíce¹⁰

K některým poškozením došlo pravděpodobně při odběru vzorků malby při materiálovém průzkumu. Jde o následující poškození:

- ✓ Tmavěmodrá - Locket Panny Marie, Narození Ježíška¹¹
- ✓ Zelená - draperie Assumpty¹²
- ✓ Tmavě modrá - draperie Assumpty na dvou místech¹³
- ✓ Nebe před donátorem - dvě drobná poškození¹⁴
- ✓ Zlacení, inkarnát - Nanebevstoupení kruh¹⁵
- ✓ Hnědá umbra - poblíž kruhu zvěstování¹⁶.

Na několika místech sluneční zář za Assumptou a dalších místech jsou defekty překryty nevyhovujícími tmely nebo jenom zaretušovány ztmavým olejem (př. ve

⁵ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č. 7,8,9, 2019.

⁶ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.15,16 a,b, 2019.

⁷ Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019

⁸ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.11c, 2019.

⁹ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č. 11a, 2019.

¹⁰ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.12a, 2019.

¹¹ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.13b, 2019.

¹² Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.15a, 2019.

¹³ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.13a,c, 2019.

¹⁴ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.12b,c, 2019.

¹⁵ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.14a,b, 2019.

¹⁶ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.14c, 2019.

tvářích Panny Marie - Assumpty, tváři donátora, roušce Panny Marie (medailon Zmrtvýchvstání). V místě pravého ramene Panny Marie byla barevná vrstva zřejmě mechanicky odstraněna nebo ztenčena, povrch malby vypadá otevřenější. V tmavě modré draperii Panny Marie lze také vyčíst z XRR určité procento ztrát v barevné vrstvě pod přemalbou.

Je možné, že paprsky sluneční záře jsou podle výsledků laboratorního materiálového průzkumu mosazné¹⁷. Zlacení je provedené velmi citlivě. Při bližším prozkoumání, krakely, které prochází paprsky a plynule navazují na krakely v podkladu¹⁸, nejsou zalité. Vzhledem k tomu, že scanning vykazuje zbytky zlata, je možné, že paprsky mohly být namalovány klišovým pojídlem nebo emulzí, kompozicí mosazného prášku s příměsí mušlového zlata. Pro tuto hypotézu mluví i fakt, že vlasy Panny Marie i malého Ježíše, jdou místy přes zlacení, místy bylo zlacení prorýváno v pokračování vlasu¹⁹.

Laková vrstva. Vrstvená lazurní malba je pokryta silnou vrstvou ztmavých lokálně tónovaných laků. Lakové vrstvy jsou nepravidelné, nanášené štětcem. Tyto druhotné laky tlumí původní barevnost, kontrastní prostorovou koncepci autorské malby a znesnadňují tak vhled do díla. Lakové vrstvy byly v minulosti ztenčovány. Na povrchu malby jsou znatelná rezidua nedosínaných (možná z důvodu zhoršené rozpustnosti) starých zažloutlých laků.

III. Metody průzkumu stavu díla, které potvrdily výše uvedený stav:

Průzkum neinvazivními optickými metodami v různých vlnových délkách osvětlení:

Vstupní restaurátorská fotodokumentace byla provedena v rozptýleném a rasantním osvětlení 5 000°K v normálním a makroměřítku, prohlídkou a snímkováním luminiscence v UV osvětlení 380 nm bez filtru a s filtrem Y 44 Hamma.

Optický průzkum provedený restaurátorem byl doplněn neinvazivním a materiálovým průzkumem provedeným dle zadání investora Akademickou laboratoří materiálového průzkumu malířských děl při AVU a Ústavu anorganické chemie AV ČR. Tento průzkum čítal následující metody:

- ✓ Infračervená reflektografie (IRR) spodní kresby byla provedena kamerou Apollo vybavenou snímačem citlivým v oblasti 900-1700 nm,
- ✓ Rentgenová radiografie (XRR) byla pořízena na rentgenovém scanneru vybaveném mikrofocusem - rentgenkou PXS5-822SA s wolframovou anodou.
- ✓ Velkoplošný rtg fluorescenční scanning (MA-XRF) - rtg. fluorescenční skener M6 Jetstream a bodová fluorescenční analýza (přenosná XRF)
- ✓ Optická mikroskopie - Pozorování nábrusů v mikroskopu Axio Imager A.2

¹⁷ Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019.

¹⁸ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.21, 2019.

¹⁹ Stretti J. : Restaurátorský průzkum deskového obrazu Mistra IW - obrazová část, obr.č.21-24, 2019.

- ✓ Elektronová mikroskopie a mikroanalýza (SEM-EDS) nábrusy byly analyzovány v SEM Jeol JSM 6510
- ✓ Prášková rtg. difrakce a mikrodifrakce (mikro-XRD)
- ✓ Identifikace organických látek - která zahrnovala - specifikace proteinových pojiv, infračervenou mikro - spektroskopii, metody histochemické

Závěry z uvedeného průzkumu jsou shrnuty v samostatné zprávě - (Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019).

IV. Technika malby - vyhodnocení na základě restaurátorského průzkumu:

Na základě informací získaných z optického a materiálového průzkumu byla původně použita následující technika malby:

Malířská paleta - olovnatá běloba, olovnatocínčitá žluť, minium možná i masicot, měďnatá zeleň - malachit, resinát měďnatý, zemité hlinky - (okry, sieny, umbry přírodní a pálená), azurit, sulfid rtuťnatý - rumělka, červené hlinky, fluorid. Organické látky - čern kostní. Podrobnější popis pigmentů je možné najít ve zprávě J. Hradilové. Podložka ze smrkového dřeva je složena ze sedmi částí, dohledka opracována a slepena klihovou vodou²⁰.

Podklad na desce je tvořen několika vrstvami křídý (viz nábrusy vzorků- materiálový průzkum²¹), pojenými proteiny (klihovou vodou). Tento byl izolován opět klihovou vodou.

Imprimitura olovnatou bělobou je v ploše obrazu nesouvislá. Je použita jako prostředek k zvýraznění podmalby, která navazuje na detailní podkresbu (viz IR²²).

Místa světla byla podložena pastózně ve větších plochách, velkými štětci, uvolněnými tahy olovnatou bělobou. Štětcová detailní podkresba je doplněná o lehkou svěží, tenkou linku, vytvořenou buď olůvkem nebo brkem, a viditelnou v mracích. V tomto obraze jsem nenašel rytou podkresbu.

Ve střední části je žlutá záře za Pannou Marií podložena olovnatocínčitou žlutí, která podle MA-XRF prvkové mapy²³ nebyla z technologických důvodů použita ani pod tmavě modré draperie Panny Marie. V místech, kde počítal mistr s tmavou, viz roucho Panny Marie, nepodkládal olovnatou bělobou, ale fluoridem s železitou hlinkou, které mu v součtu s překrývajícími lazurami azuritu míseného možná s klovatinou (kvůli lomu světla), nabízely kýžený výsledný lehký vibrující tón, dnes

²⁰ Vavřík, H., Rybníček M., Kolář, T.: Identifikace vzorků dřev - Závěrečná zpráva, LDF Mendlova Univerzita v Brně, 2019.

²¹ Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019.

²² Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019

²³ Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019.

ztmavly. Tyto lazury byly vysvětlovány zapouštěním olovnaté běloby mísené s azuritem ve světelných akcentech.

Malba - obecně malíř použil techniku olejomalby s modelací v lazurních lokálních tónech a s jemnými barevnými kresebnými detaily. Modelace v malbě probíhá mísením v inkarnátech olovnaté běloby s olovnatocínčitou žlutí, rumělkou případně zemitými hlinkami. Inkarnáty jsou vystavěny s využitím podkresby, imprimitury, vytíraného základního tónu v místech světla, okry a hlinkovými lazurami provedené modelace. V červených drapériích rumělkou světla a železitémi hlinkami stíny. V případě lazury červené rumělky ve světlech a více krycího tónu ve středních tónech, bylo ztmavení ve stínech provedeno červenými hlinkami. Malba byla dokončována několika dalšími lazurami, pak bílými lesky a lineárními barevnými detaily (obličej, lesky očí, končetiny). Zelené podmalované olovnatocínčitou žlutí, v lazurách modelované, malachitem, resinátem měďnatým a zemitými hlinkami. Nejdříve byla provedena lazurní základní malba světlých částí, zelené draperie, červené plochy a okrové olovnatocínčitou žlutí. Na lazuru základní malby byla kladena další vrstva podmalby studeného tónu měďnaté zeleně či malachitu, který vytváří tmavou část modelace místy ztmavené zemitými hlinkami případně mísené s organickou černí nebo olovnatou bělobou. V modrých drapériích fialovo hnědočervená, podmalba floritu a železitého pigmentu, stejně jako lazurní malba s obsahem hrubozrného azuritu, malachitu a fluoritu byla pojena pravděpodobně klovatinou nebo klišovým pojídlem. Světelné kontrapunkty olovnaté běloby na modré draperii jsou zapouštěny do lazury a s ní míseny.

Zajímavé je, že bílé draperie, jsou malovány mísením olovnaté běloby a černé na paletě. Místy prosvítá podkresba a jsou zde viditelné drobné změny.

Lakové vrstvy - pod novějším damarovým lakem s příměsí včelího vosku, jsou viditelné zbytky staršího olejovo-pryskyřičného laku - pravděpodobně těžko rozpustého.

V. Záměr restaurování:

Nejdříve budou lokálně upevněny uvolněné partie malby pomocí emulze želatiny a damarové pryskyřice. Aplikace proběhne za tepla a pod slabým tlakem zahřívání špachtle, kdy budou vráceny a posléze zatíženy zvedlé krakely.

V další fázi bude nutné ztenčit nánosy vosko-pryskyřičné směsi z rubu desky a sjednotit celkové vyznění. Po ztenčení vrstvy vosku organickými rozpouštědly bude možné zjistit skutečný stav smrkové podložky a to především v rozích desky.

Po dohodě se zadavatelem považuji za vhodné doplnit lištu v rámu při pravém vertikálním okraji desky. Tyto lišty tvaru L v příčném řezu jsou přišroubované k původnímu rámu podél svislé hrany a do horní části rámu stejně jako ke spodní části. Jejich funkcí je zabránit deformaci krajních desek dozadu směrem k rubové straně.

Po zajištění podkladové smrkové desky a rámu, budou provedeny zkoušky rozpustnosti povrchových nečistot a laků. Po jejich vyhodnocení, bude přikročeno k postupnému ztenčování lakových vrstev.

Posléze budou revidovány nevyhovující a ztmavlé retuše a přemalby a odstraněny nevyhovující tmely. Obraz bude opatřen čirým damarovým lakem pod tmelení. Defekty budou vytmeleny křídovým tmelem.

Následně budou tmely lokálně izolovány restaurátorským retušovacím lakem Maimeri a zaretušovány akvarelovými barvami. Poté dokončeny restaurátorskými pryskyřičnými barvami Maimeri.

Na závěr restaurování bude nanesen čistý polomatný damarový lak s příměsí běleného včelího vosku.

VI. Použitá literatura:

Hradilová J.: Zpráva o neinvazivním a materiálovém průzkumu, Akademická laboratoř materiálového průzkumu malířských děl, 2019.

Jeřábková O., Sklenářová M.: Restaurátorská zpráva, Oblastní muzeum a galerie v Mostě, 1979.

Klípa J., Ottová M. (eds.): Bez hranic. Umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí, Národní galerie, Praha 2015.

Klouza R.: Pohled do obrazu, Nakladatelství Albert Boskovice, 2014.

Royt J.: Gotické deskové malířství v severozápadních a severních Čechách, 1340-1550,, Karolinum Praha 2015.

Vavřík, H., Rybníček M., Kolář, T.: Identifikace vzorků dřev - Závěrečná zpráva, LDF Mendlova Universita v Brně, 2019.

RESTAURÁTORSKÝ PRŮZKUM DESKOVÉHO OBRAZU

MISTRA IW

obrazová část

Autor: Mistr IW (monografista IW)

Dílo: Votivní deska s Madonou typu Assumpta, zv. Mostecká

Rozměry: 124,5 x 126,8 cm

Technika: tempera na dřevěné desce

Majitel: Oblastní muzeum v Mostě

Evidenční číslo: UOM 368, př.č. 1187/84





Obr.. č.1 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu,
rozptýlené osvětlení 5000°K



Obr.. č.2 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu,
rasantní osvětlení 5000°K



Obr.. č.3 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu,
rasantní osvětlení 5000°K



Obr. č.4 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu,
UV luminiscence 380nm, s filtrem Y-44



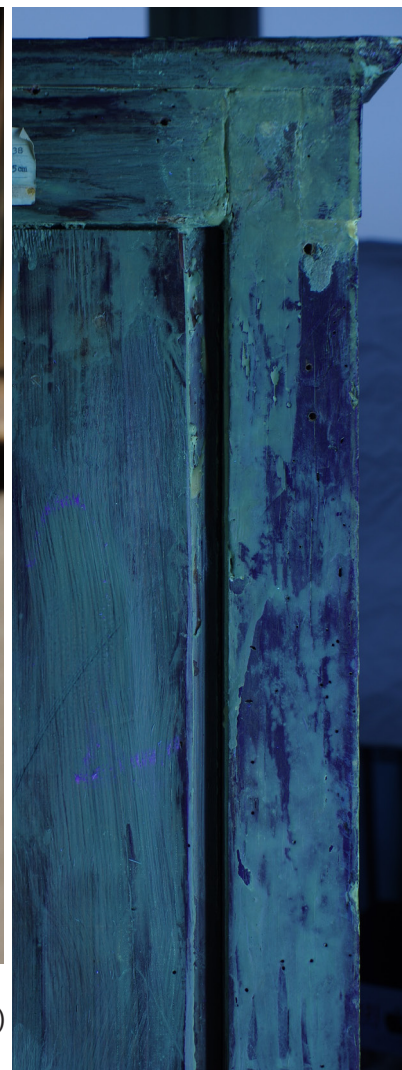
Obr. č.5 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu,
UV luminiscence 380nm bez filtru



Obr.. č.6 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním celek v rámu, rub desky
rozptýlené osvětlení 5000°K



a)



b)

c)



d)



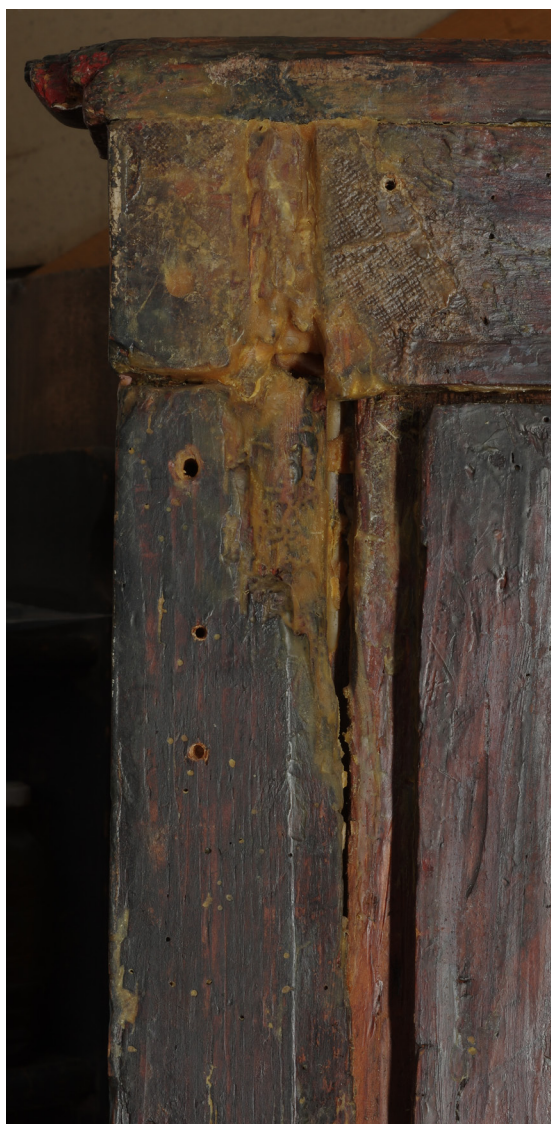
Obr.. č.7 a-d Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
 Stav před restaurováním, levý horní roh rámu, detaily, rozptýlené osvětlení 5000°K a UV luminiscence



a)



b)



c)



d)

Obr.. č.8 a-d Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká

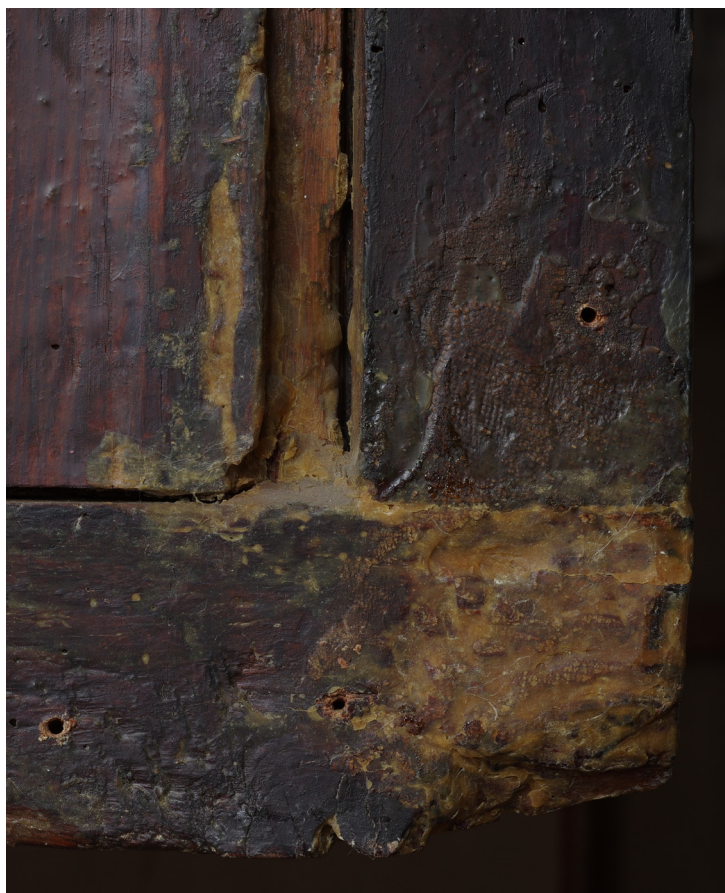
Stav před restaurováním, pravý horní roh rámu, detaily mechanického poškození z lícu, voskopryskyřičnou směsí zalité defekty v rámu, rozptýlené osvětlení 5000°K



a)



b)



c)

Obr. č.9 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
 Stav před restaurováním, pravý a levý dolní roh rámu, detaily mechanického poškození z boku a voskopryskyřičnou směsí
 zalité defekty v rámu, zbytky plátva pojišťující rozpadající se trouchnivý roh



a)



b)



c)

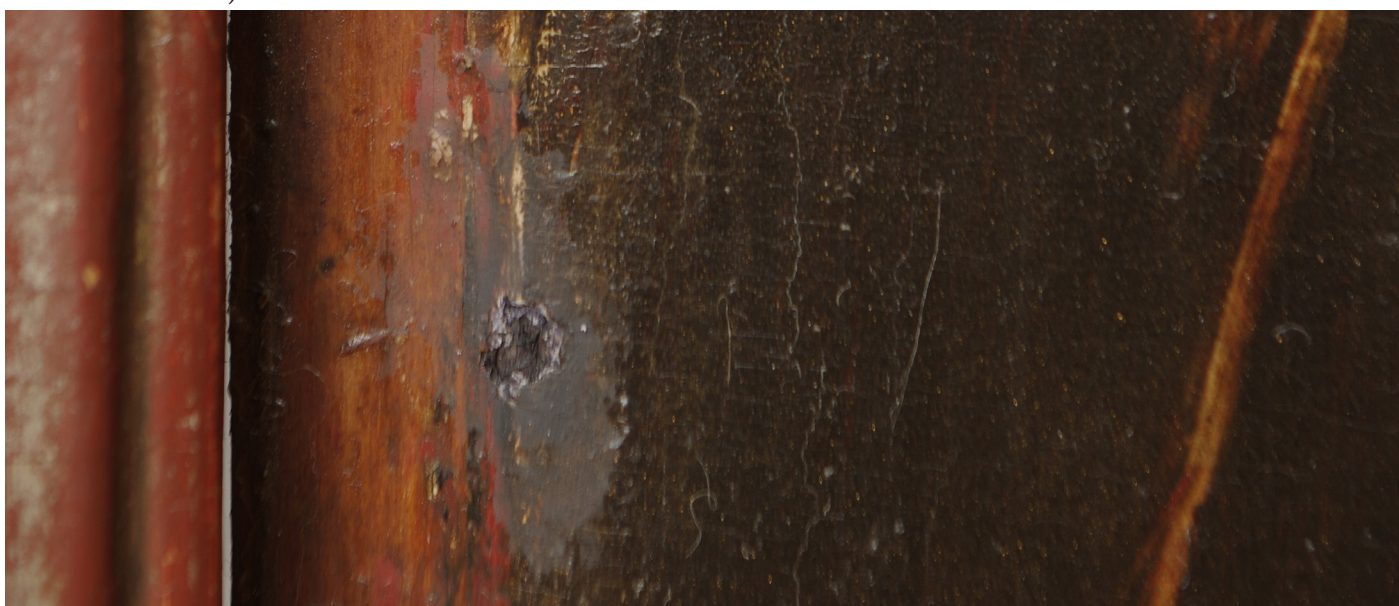


d)

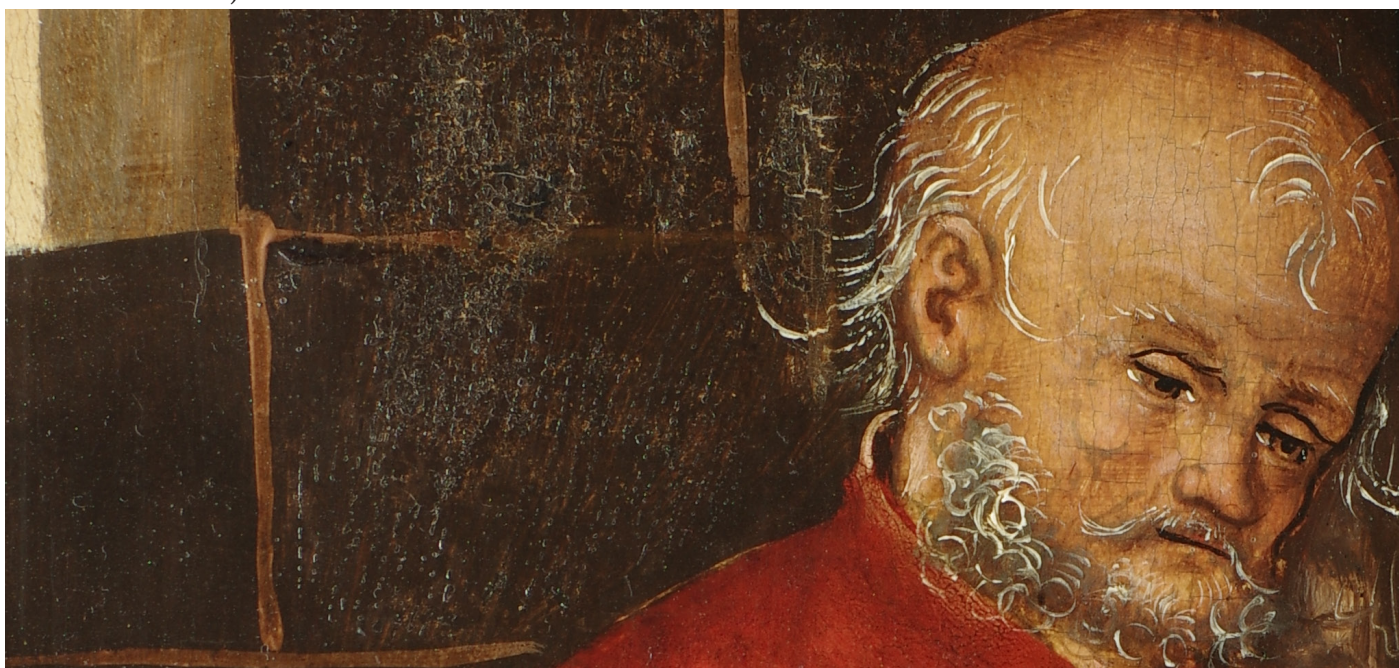
Obr.. č.10 a-d Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily pojištění spojů jednotlivých desek kliehem přilepenými proužky plátna a dubovými motýlky



a)



b)



c)

Obr. č.11 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy



a)



b)

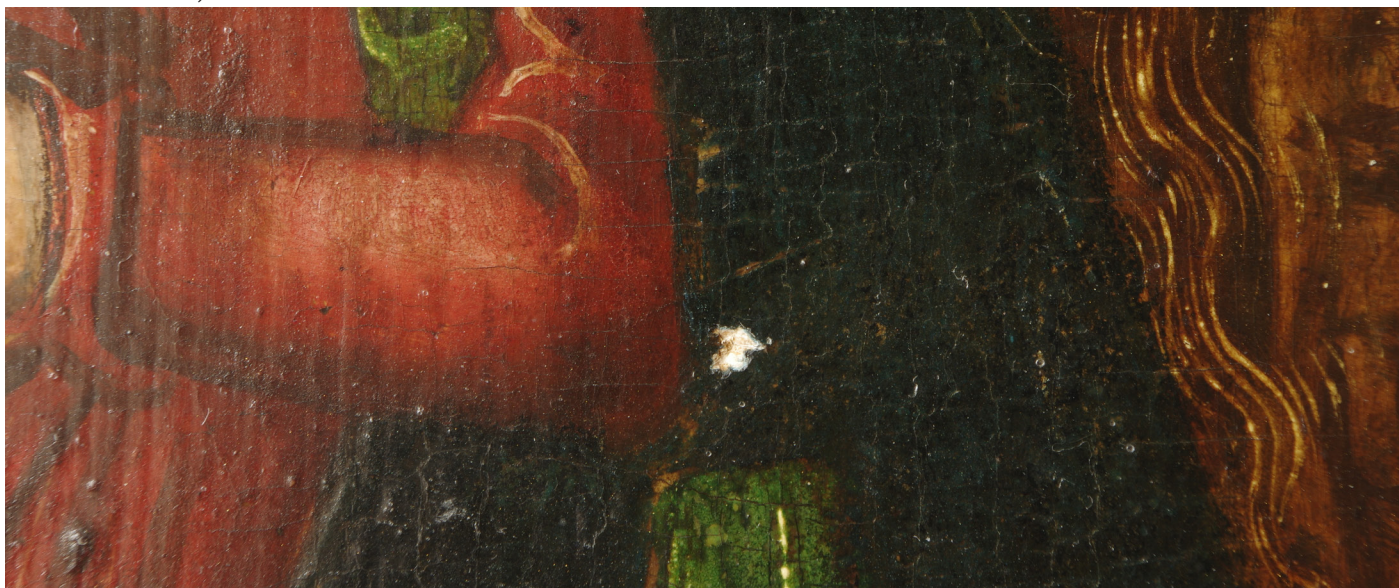


c)

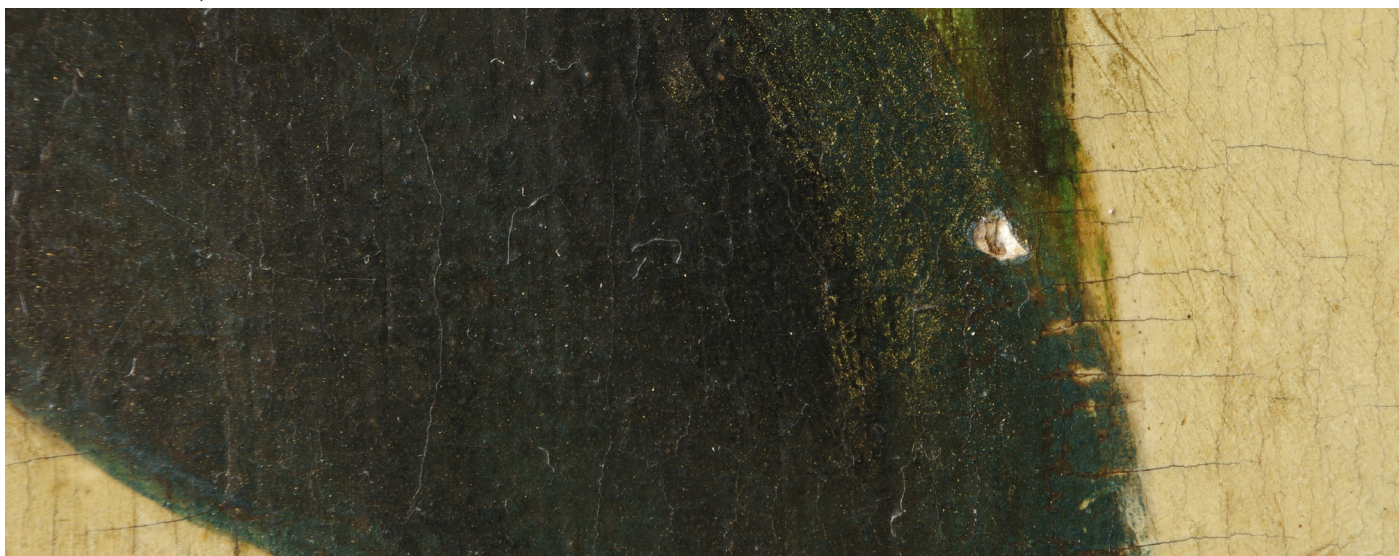
Obr. č. 12 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy



a)

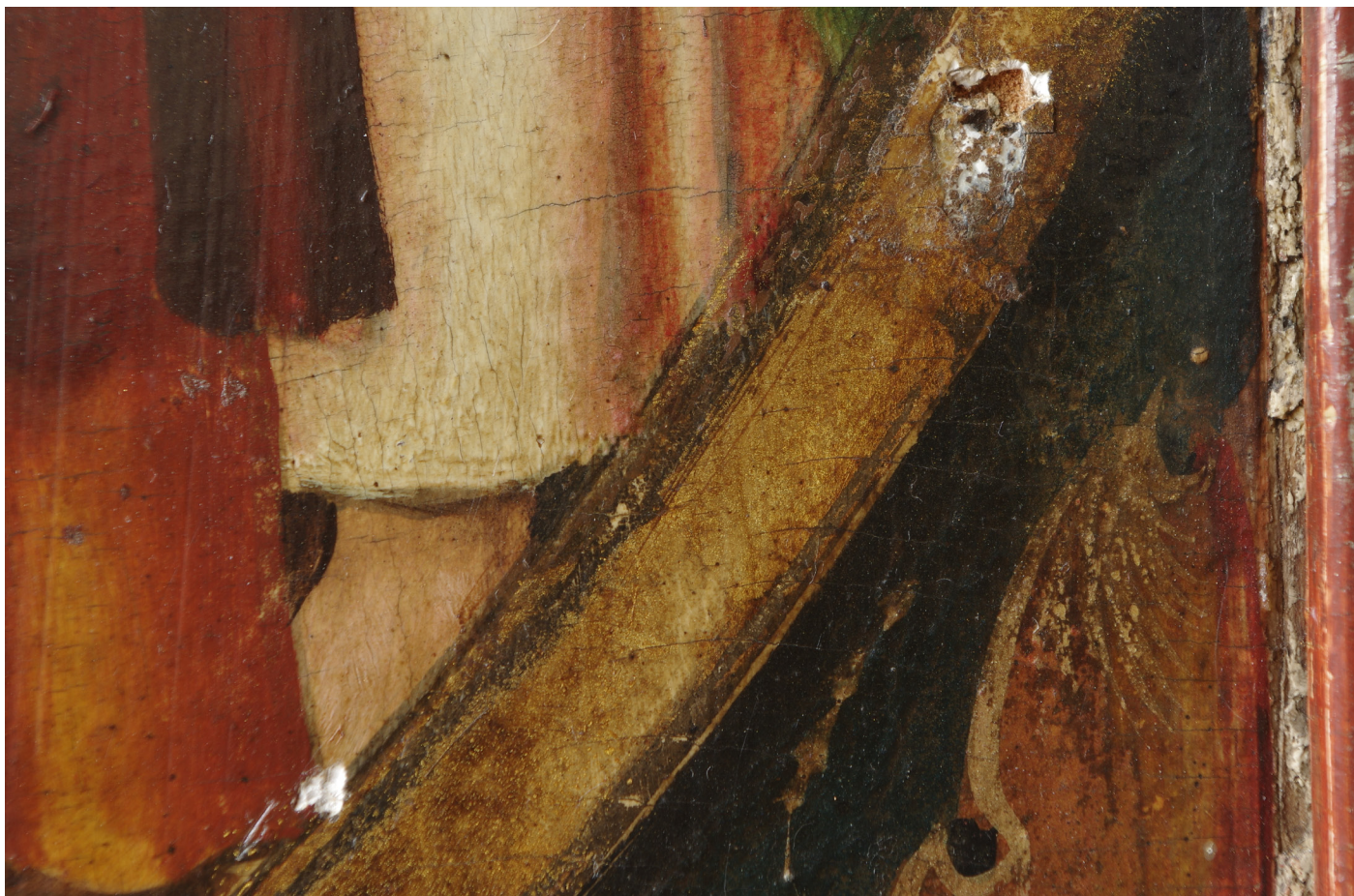


b)



c)

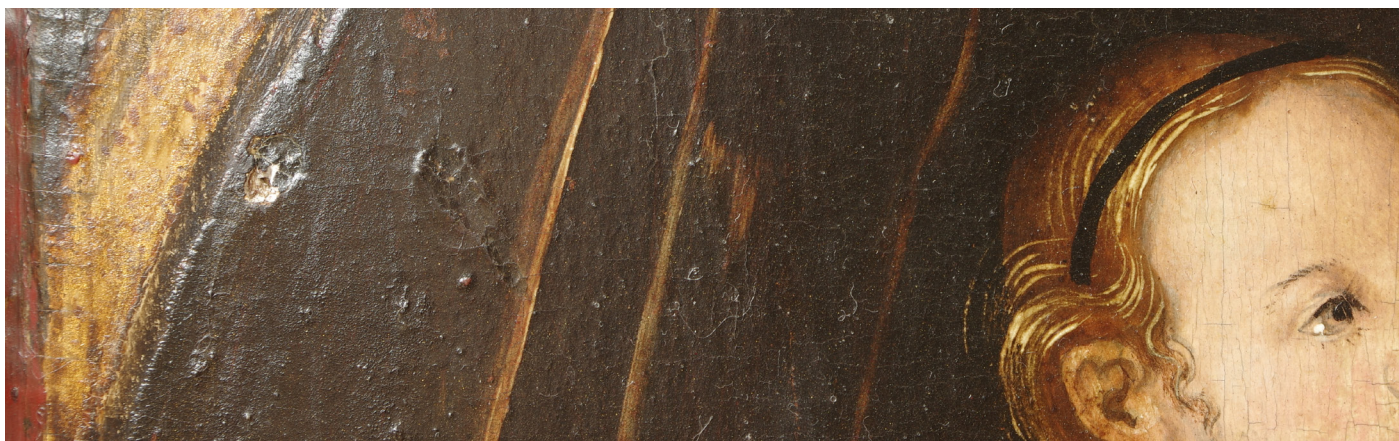
Obr.. č.13 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy



a)

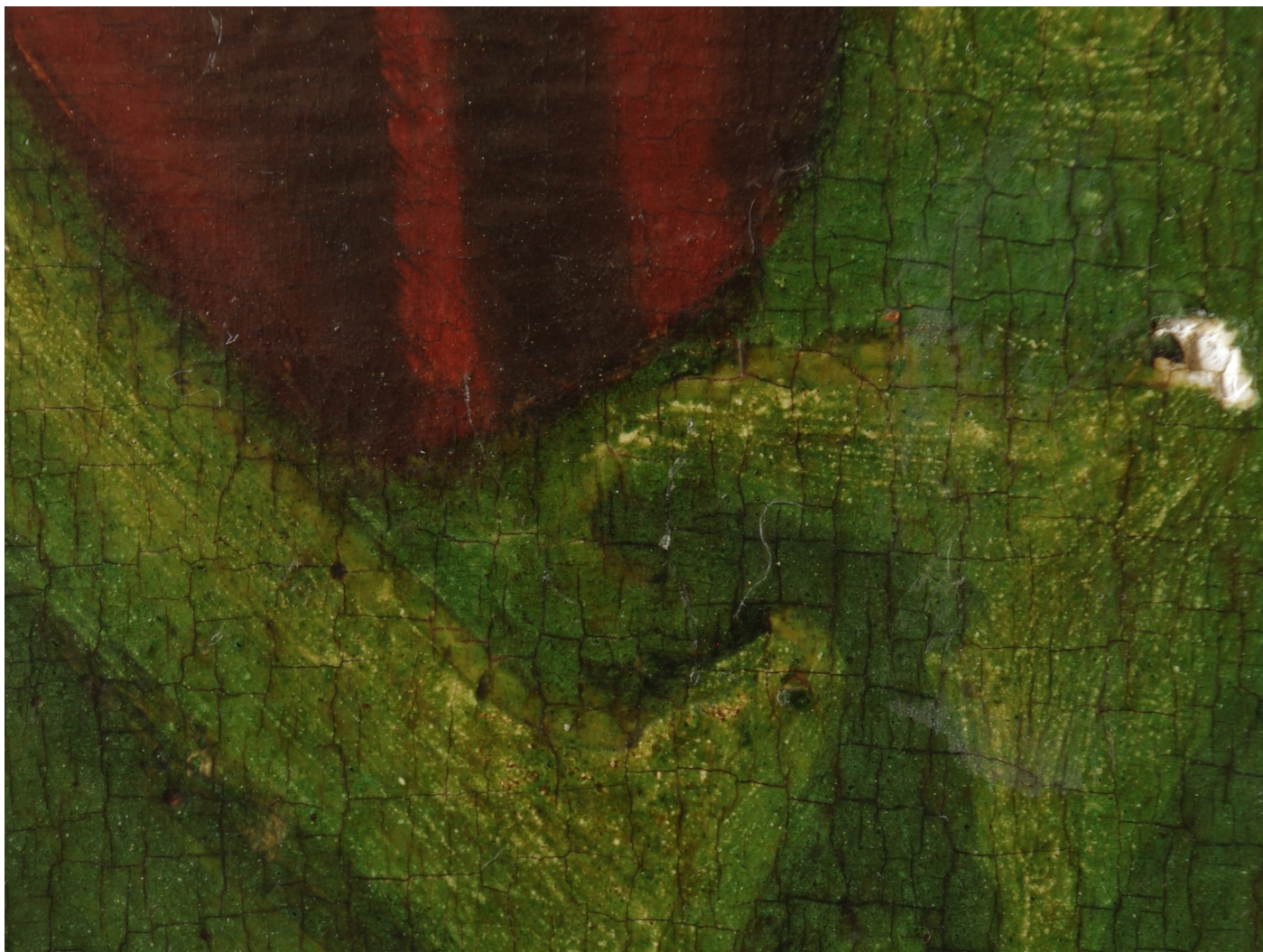


b)



c)

Obr.. č.14 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy



a)



b)

Obr.. č.15 a,b Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
 Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy: od shora a, b obr. 15



a)



b)

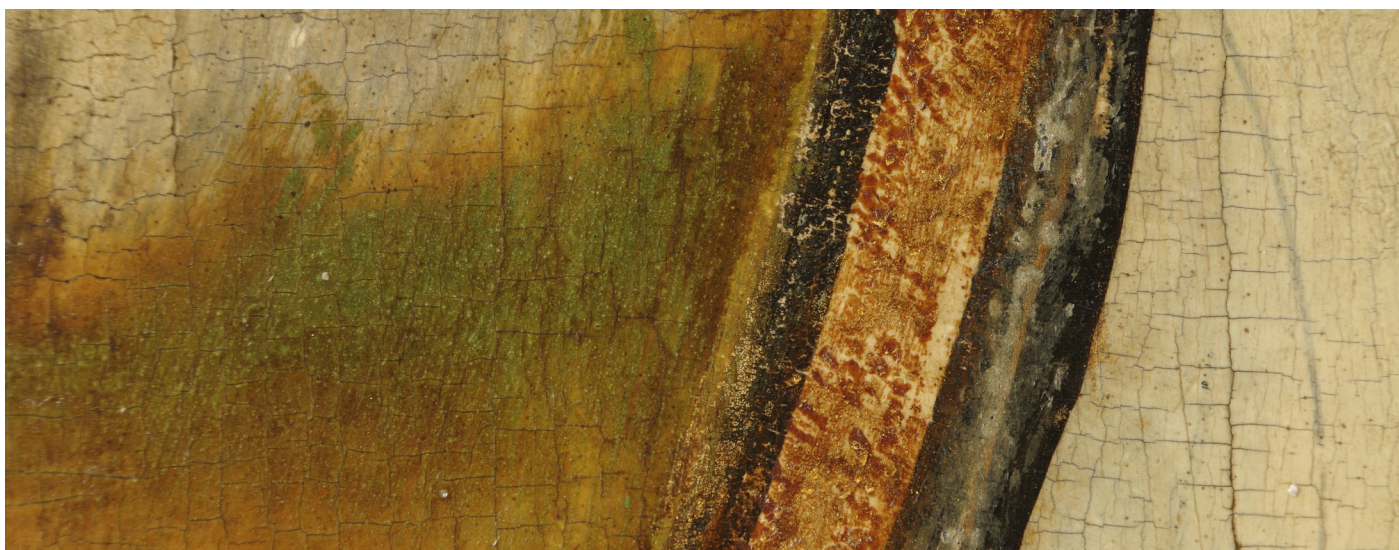


c)



d)

Obr. č.16 a-d Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy: od shora a, b, c, d obr. 16



Obr.. č.17 a-c Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození barevné vrstvy



Obr.. č.18 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detaily poškození polychromie rámu



Obr.. č.19 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detail ztenčené lakové vrstvy



Obr.. č.20 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detail ztenčené lakové vrstvy v UV luminiscenci

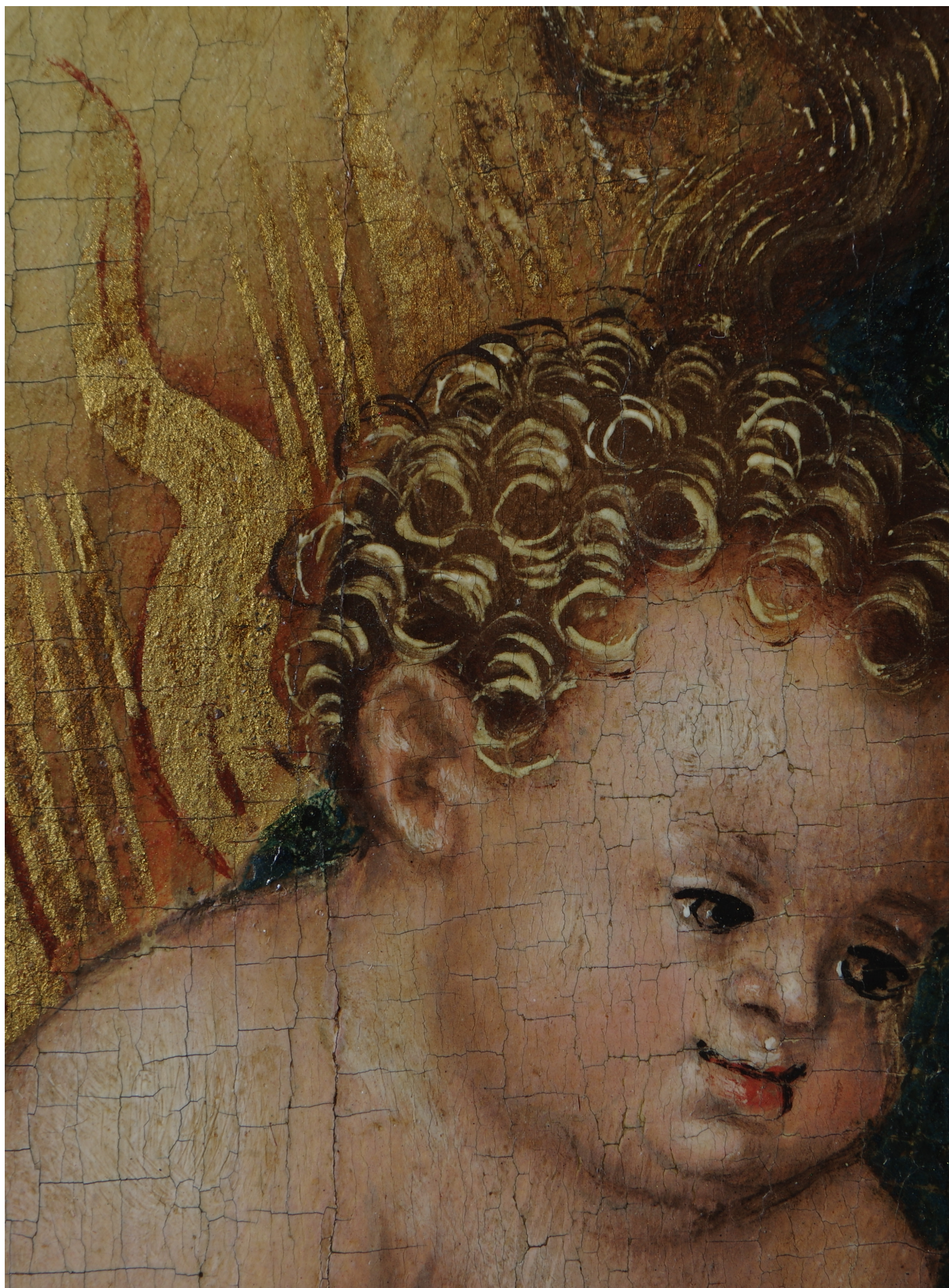


Obr. č.21 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detail zlacení s proškrabávanými vlasy.. krakely probíhající zlacením, absence zalytých krakel



Obr. č.22 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká

Stav před restaurováním, makro detail zlacení s proškrabávanými vlasy.. viditelné krakely probíhající zlacením navazující na praskliny v okolní barevné vrstvě, absence zalytých krakel.



Obr. č.23 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká

Stav před restaurováním, detail zlacení s vlasy namalovanými místy přez zlacení.. karmínem podmalované paprsky slunce.



Obr. č.24 Mistr IW - Votivní deska s Assumptou, zv. Mostecká
Stav před restaurováním, detail zlacení, viditelné krakely probíhající zlacením.
Dvě poškození barevné vrstvy ve vlasech, středu obrázku.